

Aan Hitlers opportunistische instructie werd ook binnen het *Reichskommissariat* in bezet Nederland regelmatig herinnerd. Aan die instructie diende mede de NSB zich te houden. In de lente van '43 moest de hoofdredacteur van *Storm-SS* verdwijnen omdat hij het met zijn aanvallen op de 'kruismolten en preekijgers' (daarmee waren de priesters en predikanten bedoeld) al te bont gemaakt had. In september van dat jaar deed de commissaris van Limburg, d'Ansembourg, het voorstel dat in zijn provincie alle gemeentelijke bijdragen aan kerkbesturen, bij elkaar ruim f 110 000, geannuleerd zouden worden. Musserts plaatsvervanger van Geelkerken wees hem er toen op, 'dat de strikte aanwijzing bestaat om geen conflicten met de kerk uit te lokken, dus ook niet principiële beslissingen.'¹

Die 'strikte aanwijzing' gold dus nog steeds. Of zij zou *blijven* gelden, wist niemand.

Trouwens, op basis van die louter relatieve terughoudendheid werden de kerken in Duitsland toch wel op tal van wijzen dwarsgezet. Men zou van een langzaam afknijpingsproces kunnen spreken. Veldpredikers en aalmoezeniers hadden het binnen het Duitse leger en de Duitse marine moeilijk, tot de *Luftwaffe*, Goerings troetelkind, werden zij niet toegelaten. Voorts werd niet alleen de kerkelijke pers, gelijk reeds in ander verband vermeld, drastisch beperkt, maar werden ook kloosters, seminaria en andere kerkelijke gebouwen op grote schaal gevorderd. Die seminaria kwamen practisch zonder studenten te zitten – vrijwel allen werden voor de *Wehrmacht* opgeroepen en wie na zijn eindexamen theologie wilde studeren, kreeg daar de kans niet toe: ook hij moest zich onmiddellijk voor de militaire keuring melden. En tenslotte werden talrijke priesters en predikanten gevangen gezet, als regel in het concentratiekamp Dachau; anderen werden om futiliteiten ter dood veroordeeld. Wij moeten hier niet alleen een op bepaalde geestelijken gerichte straf in zien; de bestraffing van één had mede de functie, tientallen zo niet honderden anderen te intimideren.

Een soortgelijk afknijpings- en intimidatieproces speelde zich in Nederland af. De kerkelijke pers werd gekortwiek, alle processies werden verboden, de klein- en grootseminaria van het aartsbisdom en van de bisdommen (met uitzondering van het bisdom Breda) gevorderd, zo ook tal van kloosters, kloosterscholen en retraitehuizen. Aan protestantse kant werd in maart '42 de Bijbelkiosk-vereniging opgeheven; wat daar aan gedrukte bescheiden voorhanden was (bijbels, kinderbijbels, meer dan een miljoen bijbelse platen), werd in beslag genomen en tot pulp verwerkt of verbrand. Het luiden van kerkklokken was al in de zomer van '40 verboden; de roof dier klokken zullen

¹ Brief, 7 sept. 1943, van van Geelkerken aan d'Ansembourg (NSB, 1362).